Gwara regionu

Autor: Halina Karaś

{smoothgallery image=M049.gif&title=Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: S. Urbańczyk, Zarys dialektologii polskiej, wyd. II, Warszawa 1962, mapa nr 1&caption=Kurpie na mapie dialektalnej S. Urbańczyka}Gwara kurpiowska należy do większego zespołu gwar mazowieckich, tj. do dialektu mazowieckiego. Zgodnie z tradycyjnymi ujęciami dialektologicznymi (Kazimierza Nitscha i Stanisława Urbańczyka) i stosowanym w nich nazewnictwem położone są na tzw. Mazowszu dalszym (nowszym), czyli prawobrzeżnym, choć niektóre cechy łączą je z Mazowszem bliższym (starszym), czyli lewobrzeżnym. W tym ujęciu gwary kurpiowskie obejmują dwie enklawy terytorialne: koło Ostrołęki i Myszyńca (większa) i koło Broka nad Bugiem (mniejsza). (Zob. Mapa. Kurpie na mapie dialektalnej Stanisława Urbańczyka. Źródło: S. Urbańczyk, Zarys dialektologii polskiej, wyd. II, Warszawa 1962, mapa nr 1.).Zgodnie z nowszymi podziałami Kurpie sytuuje się na Mazowszu północnym (ściślej północno-wschodnim). Kładzie się też większy nacisk na związki kurpiowsko-mazurskie. {smoothgallery image=M050.gif&title=Kurpie – wewnętrzne zróżnicowanie. Za: Anna Kowalska, Podziały językowe Mazowsza na tle podziałów pozajęzykowych, Warszawa 1991, s. 124, mapa nr 28&caption=Kurpie - wewnętrzne zróżnicowanie. Za: Anna Kowalska, Podziały językowe Mazowsza na tle podziałów pozajęzykowych} Kurpiowszczyzna w świadomości społecznej jest odbierana jako jednolity region kulturowo-językowy, ale dotychczasowe badania dowodzą, że jest ona także zróżnicowana. Wewnętrzne podziały językowe na Kurpiach przedstawia mapa Anny Kowalskiej (zob. Mapa. Kurpie – wewnętrzne zróżnicowanie). Decydujące znaczenie dla kształtowania się zarówno gwary kurpiowskiej, jak i jej wewnętrznego zróżnicowania miało osadnictwo – przede wszystkim mazurskie z północy i w nieco mniejszym stopniu mazowieckie z południa. Gwary kurpiowskie zachowują dwie podstawowe cechy dialektu mazowieckiego, tj. cechuje je:

- {tt}149|mazurzenie{/tt}, np. nozycki {mmp3}S0401.mp3{/mmp3}, kosicek {mmp3}S0402.mp3{/mmp3}, przyjezdzajo {mmp3}S0403.mp3{/mmp3}, zyceniao {mmp3}S0404.mp3{/mmp3}, pocęstuneyk {mmp3}S0405.mp3{/mmp3}, soruje {mmp3}S0406.mp3{/mmp3}, cerwóny {mmp3}S0407.mp3{/mmp3} = nożyczki, koszyczek, życzenia, poczęstunek, szoruje, czerwony,
- {tt}81|fonetyka międzywyrazowa nieudźwięczniająca{/tt}, np. ksiounc ubziera {mmp3}S0408.mp3{/mmp3}, tys i śleydź {mmp3}S0409.mp3{/mmp3}, tys robził {mmp3}S0410.mp3{/mmp3}, teros jus jest lepsiej {mmp3}S0411.mp3{/mmp3}, jus nie wyrobzio sie {mmp3}S0412.mp3{/mmp3}, gospodosz idzie {mmp3}S0413.mp3{/mmp3} = ksiądz obziera (tj. ogląda), też i śledź, też robił, teraz jest już lepiej, już nie wyrabia się, gospodarz idzie. Z mazurzeniem związane jest zjawisko pokrewne – {tt}236|siakanie{/tt}, np. burśtyny {mmp3}S0414.mp3{/mmp3}, podeświe {mmp3}S0415.mp3{/mmp3}, różne {mmp3}S0416.mp3{/mmp3}, zielarstwa {mmp3}S0417.mp3{/mmp3}, śtyry {mmp3}S0418.mp3{/mmp3} = bursztyny, podeszwie, różne, żelastwa, cztery. Samogłoski pochylone na Kurpiach wymawiane są następująco:
- {tt}221|samogłoska pochylona ao{/tt} zachowuje się albo jako odrębny dźwięk pośredni między a i o, np. ksiaotków {mmp3}S0419.mp3{/mmp3}, jaojka {mmp3}S0420.mp3{/mmp3}, wykłaodo {mmp3}S0421.mp3{/mmp3}, zwanao {mmp3}S0422.mp3{/mmp3}, przebaoco {mmp3}S0423.mp3{/mmp3}, gaorścio {mmp3}S0424.mp3{/mmp3} = kwiatków, jajka, wykłada, zwana, przebacza, garścią, albo utożsamia się całkowicie z o, np. dziewcoki {mmp3}S0425.mp3{/mmp3}, dwanoście {mmp3}S0426.mp3{/mmp3}, teroz {mmp3}S0427.mp3{/mmp3} = dziewczaki, dwanaście, teraz;
- {tt}221|samogłoska pochylona ei/y{/tt} to dźwięk pośredni między e oraz i lub zrównany z i, np. chleiba {mmp3}S0428.mp3{/mmp3}, syerweytku {mmp3}S0429.mp3{/mmp3}, śleidź {mmp3}S0430.mp3{/mmp3}, taleirziyków {mmp3}S0431.mp3{/mmp3} = chleba, serwetkę, śledź, talerzyków, także w grupie -er- > -ir- kontynuantem e jest i, np. dopsiyro {mmp3}S0432.mp3{/mmp3} = dopiero;
- z o pochylonym (zob. {tt}221|samogłoska pochylona ou{/tt}) związane są wahania w zakresie o – ó, por. nietypowe ó na miejscu ogólnopolskiego o, mające szerszy, nieograniczony do Kurpiowszczyzny zasięg, np. chtóś {mmp3}S0433.mp3{/mmp3}, pomódlo {mmp3}S0434.mp3{/mmp3}, cóś {mmp3}S0435.mp3{/mmp3} = ktoś, pomodlą się, coś. Należy podkreślić, że obecność a pochylonego łączy gwary kurpiowskie z Mazowszem bliższym, lewobrzeżnym, a nie z Mazowszem dalszym, z którym terytorialnie Kurpie są związane (gwary Mazowsza dalszego bezpośrednio sąsiadującego z gwarami kurpiowskimi na ogół nie znają a pochylonego, gdyż zrównało się ono w wymowie z a jasnym).Wymowa samogłosek nosowych w gwarze kurpiowskiej jest obecnie zróżnicowana i rozchwiana. Na ogół w literaturze dialektologicznej podkreśla się, że charakterystyczną cechą kurpiowską jest {tt}283|szeroka wymowa samogłoski przedniej ę{/tt}, czemu towarzyszy szeroka wymowa grupy eN. Już w okresie międzywojennym zauważono jednak, że wymowa ę może być

zróżnicowana, tj. szeroka, równa ogólnopolskiej lub zwężona, np. H. Friedrich stwierdzał, że Kurp spod Myszyńca powie bańdzie, psiankny, scanscia, a spod Turośli: bendzie, psiekny, scenscio (=będzie, piękny, szczęścia). W nagraniach z Charcibałdy spod Myszyńca szeroka wymowa ę występuje już wyjątkowo, jej ślady widać tylko w wymówieniu dziesiańć {mmp3}S0436.mp3{/mmp3} = dziesięć oraz w odnosowionej realizacji ę w wygłosie: na ziosna {mmp3}S0437.mp3{/mmp3}, w to butelka {mmp3}S0438.mp3{/mmp3} = na wiosnę, w tę butelkę i w formie 3.os. lp. czasu przeszłego r. żeńskiego, np. wziała = wzięła. Przeważa natomiast wymowa zgodna z polszczyzną ogólną (np. kolęde {mmp3}S0439.mp3{/mmp3}, pocęstujo {mmp3}S0440.mp3{/mmp3}) lub zwężona, np. pińdziesiunt {mmp3}S0441.mp3{/mmp3}, pyntka {mmp3}S0442.mp3{/mmp3} = pięćdziesiąt, pętka.Samogłoska tylna ą w śródgłosie jest wymawiana zgodnie z językiem ogólnopolskim (np. niesiące {mmp3}S0443.mp3{/mmp3}, ksiądz {mmp3}S0444.mp3{/mmp3}) lub w sposób ścieśniony, np. ciungnik {mmp3}S0445.mp3{/mmp3}, wyglunda {mmp3}S0446.mp3{/mmp3}, sumsiedzi {mmp3}S0447.mp3{/mmp3}, sunsiada {mmp3}S0448.mp3{/mmp3}, dziesiuntki {mmp3}S0449.mp3{/mmp3}, zaprzungo {mmp3}S0450.mp3{/mmp3} = ciągnik, wygląda, sąsiedzi, sąsiada, dziesiątki, zaprząga (ogp. zaprzęga). W wygłosie natomiast charakterystyczny jest {tt}322|zanik nosowości{/tt} nie tylko ę, zgodnie ze stanem ogólnopolskim (na pasteyrke {mmp3}S0451.mp3{/mmp3}), lecz przede wszystkim ą, np. ploto {mmp3}S0452.mp3{/mmp3}, na szósto {mmp3}S0453.mp3{/mmp3}, śpieywajo {mmp3}S0454.mp3{/mmp3}, na mso {mmp3}S0455.mp3{/mmp3}, skońco {mmp3}S0456.mp3{/mmp3}, pogrzebowo {mmp3}S0457.mp3{/mmp3}, z to młodo {mmp3}S0458.mp3{/mmp3} = plotą, na szóstą, śpiewają, na mszą (tj. na mszę), skończą, pogrzebową, z tą młodą.Wymowa grup ęł, ęl, ął w formach czasu przeszłego jest natomiast taka jak w wielu gwarach polskich, tj. jak en, on z przesunięciem nosowości na spółgłoskę, np. zaceni {mmp3}S0459.mp3{/mmp3}, wzieno {mmp3}S0460.mp3{/mmp3}, zagineni {mmp3}S0461.mp3{/mmp3}, sie zacon {mmp3}S0462.mp3{/mmp3}, wyciągneni {mmp3}S0463.mp3{/mmp3} = zaczęli, wzięło, zaginęli, się zaczął, wyciągnęli.Lepiej (niż ę) zachowana jest w mowie informatorki szeroka wymowa grupy eN, np. przed progam {mmp3}S0464.mp3{/mmp3}, sieyrpam {mmp3}S0465.mp3{/mmp3}, jedan {mmp3}S0466.mp3{/mmp3}, przedtam {mmp3}S0467.mp3{/mmp3}, potam {mmp3}S0468.mp3{/mmp3}, roweram {mmp3}S0469.mp3{/mmp3} = przed progiem, sierpem, jeden, przedtem, potem, rowerem. Grupa oN natomiast realizowana jest – paralelnie do nosówki tylnej – w sposób zwężony jako óN, np. Zielónych Świontków {mmp3}S0470.mp3{/mmp3}, zielóne {mmp3}S0471.mp3{/mmp3}, kómbajn {mmp3}S0472.mp3{/mmp3}, kónia {mmp3}S0473.mp3{/mmp3}, stróny {mmp3}S0474.mp3{/mmp3}, bómbke {mmp3}S0475.mp3{/mmp3} = Zielonych Świątków, zielone, kombajn, konia, strony, bombkę. Wymową ę, eN → ą, aN, dziś już zachowaną szczątkowo, gwara kurpiowska także nawiązuje do gwar Mazowsza bliższego, a nie dalszego, na którym Kurpie są położone. Cechą w świadomości społecznej obecnie uznawaną za typowo kurpiowską, choć również mającą szerszy zasięg w gwarach polskich) jest {tt}28|asynchroniczna wymowa głosek wargowych miękkich {/tt}. Spółgłoski miękkie b’, p’ są wymawiane dwuelementowo jako bź, pś, tj. z miękkością wyodrębniającą się w postaci spółgłoski szczelinowej ź, ś, np. robzio {mmp3}S0476.mp3{/mmp3}, bzibułki {mmp3}S0477.mp3{/mmp3}, kobzieta z kobzieto {mmp3}S0478.mp3{/mmp3}, przypsinajou {mmp3}S0479.mp3{/mmp3}, po kurpsiecku {mmp3}S0480.mp3{/mmp3}, ustąpsiuł {mmp3}S0481.mp3{/mmp3} = robią, bibułki, kobieta z kobietą, przypinają, po kurpiowsku, ustąpił. W artykulacji spółgłosek wargowo-zębowych w’, f’ występuje natomiast zanik artykulacji wargowo-zębowej, stąd spółgłoska w’ > ź, np. do ziecora {mmp3}S0482.mp3{/mmp3}, popraziny {mmp3}S0483.mp3{/mmp3}, staziajo {mmp3}S0484.mp3{/mmp3}, spoziedzi {mmp3}S0485.mp3{/mmp3} = do wieczora, poprawiny, stawiają, spowiedzi, spółgłoska f’ > ś, np. potrasili {mmp3}S0486.mp3{/mmp3}, osiara {mmp3}S0487.mp3{/mmp3} = potrafili, ofiara. Zanik artykulacji wargowej charakteryzuje też wymowę m’, stąd m’ > ń, np. ponieścić {mmp3}S0488.mp3{/mmp3}, w niastach {mmp3}S0489.mp3{/mmp3}, kanienie {mmp3}S0490.mp3{/mmp3}, panięto {mmp3}S0491.mp3{/mmp3} = pomieścić, w miastach, kamienie, pamięta.

:Czy wiesz, że... Na Kurpiach znane jest obiegowe powiedzenie ukazujące ten typ wymowy: Ziater zieje w same zierzeje = Wiatr wieje w same wierzeje (tj. wrota, drzwi).

Z wymową asynchroniczną spółgłosek wargowych miękkich związane jest stwardnienie w grupie św’ > św, np. świenconeyj {mmp3}S0492.mp3{/mmp3}, poświenci {mmp3}S0493.mp3{/mmp3}, światełka {mmp3}S0494.mp3{/mmp3}, świuntecne {mmp3}S0495.mp3{/mmp3}, święto {mmp3}S0496.mp3{/mmp3}, świycke {mmp3}S0497.mp3{/mmp3}, świynie = święconej, poświęci, światełka, świąteczne, święto, świeczkę, świnie.Inne charakterystyczne cechy fonetyczne mazowieckie i szerzej także północnopolskie to:

- północnopolskie zmieszanie i)(y {zob. {tt}228|Samogłoska y w gwarach{/tt}, np. z c□bulu {mmp3}S0498.mp3{/mmp3}, riyby {mmp3}S0499.mp3{/mmp3} , taleirziyków {mmp3}S0431.mp3{/mmp3}, c□ r□ba {mmp3}S0500.mp3{/mmp3}, potraw□

{mmp3}S0501.mp3{/mmp3}, ta muz□ka {mmp3}S0502.mp3{/mmp3}, skrzipki {mmp3}S0503.mp3{/mmp3} = z cybulą (tj. cebulą), ryby, talerzyków, czy ryba, potrawy, ta muzyka, skrzypki,

- miękka wymowa grupy chy jako chi, np. łancuchi {mmp3}S0504.mp3{/mmp3}, na blachi {mmp3}S0505.mp3{/mmp3}, fafernuchi {mmp3}S0506.mp3{/mmp3}, fartuchi {mmp3}S0507.mp3{/mmp3} = łańcuchy, na blachy, fafernuchy ‘rodzaj ciasteczek’, fartuchy,
- brak {tt}137|kontrakcji{/tt}, czyli ściągnięcia, w formach czasownikowych, np. postojały {mmp3}S0508.mp3{/mmp3}, stojałem = postały, stałem.
- {tt}33|brak przegłosu □> ‘a{/tt}, czyli upowszechnienie się tematów z e (nieprzegłoszonych), w niektórych wyrazach, np. ziedro {mmp3}S0509.mp3{/mmp3}, zagnietali {mmp3}S0510.mp3{/mmp3} = wiadro, zagniatali,
- {tt}196|przejście nagłosowego ja->je-{/tt}, np. jegodziniaoku {mmp3}S0511.mp3{/mmp3}, jebka {mmp3}S0512.mp3{/mmp3}, jekoś {mmp3}S0513.mp3{/mmp3}, jekie {mmp3}S0514.mp3{/mmp3} = jagodziniaku (tj. kępki krzewów jagodowych), jabłka, jakoś, jakie,
- mazowiecka i północnopolska wymowa ja zamiast ogp. je w czasowniku jechać i w pochodnych od niego czasownikach przedrostkowych, np. jadzie {mmp3}S0515.mp3{/mmp3}, przyjadzie {mmp3}S0516.mp3{/mmp3} = jedzie, przyjedzie,:Czy wiesz, że .. Wymowa taka, typowa też dla warszawskiej gwary miejskiej (tzw. wiech), odnotowana została w żartobliwym powiedzeniu: Jadzia, trzym Jadzię, bo jak tramwaj nadjadzie, to nam Jadzię przejadzie. Na całym Mazowszu i szerzej w Polsce północno-wschodniej znany jest wariant tej frazy w postaci: Jadzia, trzym Jadzię, bo jak pociąg nadjadzie, to nam Jadzię przejadzie.
- {tt}197|przejście nagłosowego ra->re-{/tt}, np. redził {mmp3}S0517.mp3{/mmp3}, redło {mmp3}S0518.mp3{/mmp3}, redliny {mmp3}S0519.mp3{/mmp3} = radził, radło, radliny,
- {tt}198|przejście śródgłosowego -ar- > -er-{/tt}, np. umer {mmp3}S0520.mp3{/mmp3}, terli {mmp3}S0521.mp3{/mmp3}, wyterli {mmp3}S0522.mp3{/mmp3}, sie terło = umarł, tarli, wytarli, się tarło.
- mazowiecki rozwój {tt}247|sonantycznego <’{/tt}, który po spółgłoskach wargowych dał ’el, np. mielli = mełli, lub ’oł (przed spółgłoskami przedniojęzykowo-zębowymi): się miołło = się mełło,
- twarda wymowa k’, g’ w połączeniach k’ + e, g’ + e, np. z makem {mmp3}S0523.mp3{/mmp3}, kedyś {mmp3}S0524.mp3{/mmp3}, jedni drugem {mmp3}S0525.mp3{/mmp3}, przed progam {mmp3}S0464.mp3{/mmp3} = z makiem, kiedyś, jedni drugiem (tj. drugim), przed progiem. Szerszy zasięg charakteryzujący różne gwary polskie mają natomiast takie zjawiska, niekiedy prawie ogólnogwarowe, jak m.in.:
- {tt}202|przejście wygłosowego i śródgłosowego -ił > uł{/tt}, np. narodziuł {mmp3}S0526.mp3{/mmp3}, łobraziuł {mmp3}S0527.mp3{/mmp3}, nie postaziuł {mmp3}S0528.mp3{/mmp3}, pozwoluł {mmp3}S0529.mp3{/mmp3} = narodził, obraził, nie postawił, pozwolił,
- obecność spółgłosek protetycznych, czyli {tt}145|labializacja{/tt}, przede wszystkim w nagłosie samogłoski o i u, np. łozdobzi {mmp3}S0530.mp3{/mmp3}, łobloć {mmp3}S0531.mp3{/mmp3}, łodpocywajou {mmp3}S0532.mp3{/mmp3}, z łoctem {mmp3}S0533.mp3{/mmp3}, łobrus {mmp3}S0534.mp3{/mmp3}, ługodało {mmp3}S0535.mp3{/mmp3} = ozdobi się, oblać, odpoczywają, z octem, ugadało, rzadziej w śródgłosie, np. przyłozdobiuł {mmp3}S0536.mp3{/mmp3} = przyozdobił, i {tt}190|prejotacja{/tt} przed samogłoskami i, e, np. jidzie {mmp3}S0537.mp3{/mmp3}, swojich {mmp3}S0538.mp3{/mmp3}, jenaceyj {mmp3}S0539.mp3{/mmp3}, jech {mmp3}S0540.mp3{/mmp3} (tu e z {tt}214|rozszerzenia artykulacyjnego{/tt} przed spółgłoską nosową) = idzie, swoich, inaczej, ich,
- {tt}328|zmiany barwy samogłosek przed spółgłoskami półotwartymi{/tt}, np. kórole {mmp3}S0541.mp3{/mmp3}, pociórki {mmp3}S0542.mp3{/mmp3}, słóme {mmp3}S0543.mp3{/mmp3} = korale, paciorki, słomę,
- {tt}213|rozpodobnienie{/tt} grupy kt > cht, np. chtórna {mmp3}S0544.mp3{/mmp3}, chtoś {mmp3}S0545.mp3{/mmp3}, chto {mmp3}S0546.mp3{/mmp3}, niechtórzy {mmp3}S0547.mp3{/mmp3} = która, ktoś, kto, niektórzy, i grupy chrz > krz, np. krzesny {mmp3}S0548.mp3{/mmp3} = chrzestny,
- różne wyrównania tematów fleksyjnych, np. bzierzo {mmp3}S0549.mp3{/mmp3} = biorą na wzór 3.os. liczby pojedynczej bierze.W odmianie wyrazów (fleksji) typowe dla gwary kurpiowskiej i szerzej dla wielu gwar Mazowsza i północnej Polski są:
- {tt}37|celownik liczby pojedynczej rzeczowników męskich{/tt} z końcówką -owiu, powstałą ze skrzyżowania końcówek -u oraz -owie, w gwarze kurpiowskiej (na skutek asynchronicznej wymowy spółgłoski wargowej miękkiej w’ > ź) mającą postać -oziu, np. księdzoziu {mmp3}S0550.mp3{/mmp3}, konioziu {mmp3}S0551.mp3{/mmp3} = księdzu, koniowi,

- {tt}159|narzędnik liczby mnogiej rzeczowników{/tt} z końcówką -ani (powstałą z -ami w rezultacie asynchronicznej wymowy spółgłoski wargowej miękkiej m’ > ń), np. grabziani {mmp3}S0552.mp3{/mmp3}, saniani {mmp3}S0553.mp3{/mmp3}, brzózkani {mmp3}S0554.mp3{/mmp3}, rowerani {mmp3}S0555.mp3{/mmp3}, chrzcinami {mmp3}S0556.mp3{/mmp3} = grabiami, saniami, brzózkami, rowerami, chrzcinami,
- charakterystyczne formy przymiotników i zaimków przymiotnych oraz liczebników porządkowych (zob. {tt}174|odmiana przymiotników{/tt}, m.in. dopełniacza liczby pojedynczej z końcówką -ygo / -igo, np. na jednygo {mmp3}S0557.mp3{/mmp3} = na jednego, narzędnika liczby mnogiej z końcówką -emi // -eni, np. z teni {mmp3}S0558.mp3{/mmp3}, teni {mmp3}S0559.mp3{/mmp3}, różneni {mmp3}S0560.mp3{/mmp3} = z tymi, tymi, różnymi, miejscownika liczby pojedynczej z końcówką -em, np. po tem wszystkiem, na jakiemś patyku, w dwudziesteym {mmp3}S0561.mp3{/mmp3} = po tym wszystkim, na jakimś patyku, w dwudziestym,
- {tt}88|formy 1. os. lmn. czasu teraźniejszego{/tt} z końcówką am, np. my móziem {mmp3}S0562.mp3{/mmp3} = mówimy, i w czasie przeszłym, np. robilim = robiliśmy,
- {tt}brak hasła w bazie|formy 3. os. lmn. czasu przeszłego{/tt} zakończone na -eli (ogp. -ali), np. sieli {mmp3}S0563.mp3{/mmp3}, leli = siali, lali.Ogólnogwarowy charakter ma natomiast upowszechnienie się końcówki -ów w dopełniaczu rzeczowników niezależnie od rodzaju gramatycznego, np. trombków {mmp3}S0564.mp3{/mmp3}, kolendów {mmp3}S0565.mp3{/mmp3}, bronów {mmp3}S0566.mp3{/mmp3}, ciastów {mmp3}S0567.mp3{/mmp3}, spódniców {mmp3}S0568.mp3{/mmp3}, jajków {mmp3}S0569.mp3{/mmp3} = trąbek, kolęd, bron, ciast, spódnic, jajek. W 2. osobie liczby mnogiej czasu przeszłego i w trybie rozkazującym przetrwała archaiczna końcówka -ta, poświadczona m.in.w piosence weselnej: Daliśta mnie dali, za kogośta chcieli, a teraz będzieta sami z niem siedzieli.W zakresie słowotwórstwa można wskazać przede wszystkim na rozpowszechnienie wyrazów utworzonych przyrostkiem -ak (wobec południowopolskiego typu na -ę), np. dziewcoka {mmp3}S0570.mp3{/mmp3} ‘dziewczęcia’, dziewcoki {mmp3}S0425.mp3{/mmp3} ‘dziewczęta’, prosiaoka {mmp3}S0571.mp3{/mmp3} ‘prosięcia’, cielaoke {mmp3}S0572.mp3{/mmp3} ‘cielęcia’, świnioka, jegodziniaoku {mmp3}S0511.mp3{/mmp3} (jagodziniaku ‘kępki krzewów jagodowych’), boroziniaoku {mmp3}S0573.mp3{/mmp3} (borowiniaku, czyli ‘kępki krzewów borówkowych’), krześnioki {mmp3}S0574.mp3{/mmp3} ‘chrześnicy’, spaliniakaom {mmp3}S0575.mp3{/mmp3} (spaliniak ‘silnik spalinowy’). Bardzo ciekawy jest tez zasób leksykalny gwary kurpiowskiej, który w dużej mierze decyduje o jej odrębności. Zachowało się w niej wiele słów archaicznych dzięki położeniu Kurpiowszczyzny i jej naturalnym granicom oddzielających ją od sąsiednich terenów. Specyficzne nazwy wyodrębniające gwarę kurpiowską to m.in. gula ‘indyczka’, kur ‘kogut’, beczy ‘miauczy’, chojka // chójka ‘sosna’, rejbaczka ‘tarka’, rejbować ‘trzeć’, rejbaki ‘kluski z tartych ziemniaków’, gżegżółka ‘biedronka’, kitel ‘spódnica’, powłóczka ‘gruba halka od pasa noszona pod spódnicą’, szpiki ‘skronie’, bełk ‘brzuch’, łysta ‘łydka’, reby ‘żebra’, kruki ‘pisanki’. Tzw. gadki kurpiowskie zawierające typowe słownictwo gwarowe można usłyszeć podczas różnych imprez regionalnych, takich jak np. Miodobranie w Zawodziu pod Myszyńcem, Wesele Kurpiowskie w Kadzidle czy Niedziela Palmowa w Łysych.Gwara kurpiowska, dzięki staraniom ludzi rozmiłowanych w Kurpiowszczyźnie i powracającej modzie na regionalizm, jak i cała kultura kurpiowska, zachowuje się stosunkowo dobrze, jest pielęgnowana i upowszechniana. Stopień jej zachowania jest jednak różny na różnych terenach i w różnych pokoleniach. Podobnie jak na innych obszarach Polski i tu wpływ języka ogólnego wypiera gwarę. Cieszy się ona jednak prestiżem i jako taka jest nauczana na warsztatach językowych, promowana przez Związek Kurpiów i stosowana – przynajmniej częściowo – także na oficjalnych imprezach kurpiowskich.